

GÖMÖRI GYÖRGY

ISMERETLEN SZENCI MOLNÁR-VERS A HANAUI BIBLIA DEDIKÁCIÓS PÉLDÁNYÁBAN

Van, amikor a csillagászok adnak hasznos gyakorlati tanácsot a földönjáró embernek. Legalábbis ez történt Szenci Molnár Alberttel az Úr 1604. esztendejében. Annak az évnek az őszén járt Prágában, hogy Rudolf császárnak bemutassa magyar–latin szótárát, s ott azt a tanácsot kapta Móríc nassauai tartománygróf csillagászáitól, hogy ha Mórícot „efféle alkalmatossággal” köszönti, támogatóra fog benne találni.¹ Ezek után Molnár személyesen is megismerte az Altdorfba látogató Mórícot, s akkor döntött úgy, hogy zsolnárfordításait (részben) ennek a számos nyelven – így állítólag magyarul is – értő, valóban nagyon művelt fejedelemnek ajánlja. Így történt, hogy 1607. június harmadikán kelt ajánló beszédében Dávid „magyar zubbunköntöskében öltöztetett” zsolnárait részint Frigyes pfalzi választó, későbbi cseh királynak, részint „Tudós” Mórícnak ajánlotta,² de ez már azután ment végbe, hogy – amint azt Szenci Molnár Albert naplójában feljegyezte – 1607. május 29-én a magyar fordító Melsungenben bemutatta *Zsolnároskönyvét* Mórícnak, illetve két nappal később utóbbi személyes kihallgatáson fogadta.³

„Tudós” Mórícnak (aki egyébként magyarországi Szent Erzsébetet is ősei közé számíthatta) alighanem megtetszett az ambiciózus és roppant munkabírású magyar vándortudós, és azon nyomban adott neki egy ajánlólevelet a marburgi akadémia rektorához.⁴ Ez tette lehetővé Szenci Molnárnak, hogy hosszabb ideig tartózkodjék Marburgban, viszonylag nyugodt körülmények között dolgozhasson, s végül is Mórícnak nem csupán a zsolnárfordításokhoz és a Biblia új kiadásához nyújtott anyagi támogatást köszönhette meg, hanem még ösztönzést is kapott a fejedelemtől egy magyar nyelvűtan összeállítására. A *Novae grammaticae Ungaricae... Libri duo* 1610-ben meg is jelent Hanauban. Vagyis nyugodtan mondhatjuk, Szenci Molnár összes mecénásai közül „Tudós” Móríc volt a legmegbízhatóbb s talán a legbökezeűbb is.

Mіндеzt azért kellett elmondani, mert legutóbbi amerikai kutatóutamon a New Haven-i Yale Egyetem régi könyveket tároló Beinecke-könyvtárában értékes hungarikára bukkantam. A *Zsolnároskönyvvel* egybekötött Hanau Bibliája (jelzete 1971.679) előzőklapján Szenci Molnár Albert kézírásával a következő szöveg olvasható:

¹ SZENCI MOLNÁR Albert *Válogatott művei*, szerk. VÁSÁRHELYI Judit, Bp., 1976, 52.

² *Uo.*, 53.

³ *Uo.*, 517.

⁴ *Uo.*, 518.

Serenissimo ac Potentissimo
 S. R. Imp. Principi Domino
 Dn. Mauricio Landgravio Hassiae,
 Comiti Castellibocorum Decio &
 Liegenbani & Niddae. &c.
 Studiorum Patrone optimo maximo:

Princeps Maurittius dum cessare roborat arcem,
 Marpurgumq; palat templaq; lustrat orans;
 Atq; suum clemens pergit decorare Lyceum;
 Quod cum filiolam servat amatq; suam:
 Capta probat Deus, & collato munere firmat,
 Atq; dat Heroi per placidam sobolem.
 Principi & hanc sortem gratular subdita plebs,
 Ac studiose cohors carmine vota favit.
 Inter gratantes nova gaudia gaudeo & ipse;
 Ex mimoz hilari talia verba loquor:
 Cesse pater natæ, mater generosa puella,
 Tuq; recens virgo cresce, vireſce, vige!
 Vota puella tene, gratam genitrix cape mentem.
 Bibliasq; ô Princeps accipe nostra lubens!

Sereniff: Celsiss: Viri

Humilimus Servus

Albertus Malnar
 Ungarus.

Serenissimo ac potentissimo
S[acri] R[omani] Imp[erii] Principi Domino
D[omi]n[o] Mauritio Landgravio Hassiae,
comiti Cattimelibocorum, Deciorum,
Ziegenhani et Niddae etc.
Studiorum patrono optimo maximo:

Princeps Mauritius dum celsam roborat arcem,
Marpurgumque polit templaque lustrat ovans;
Atque suum clemens pergit decorare Lycéum,
Quod ceu filiolam servat amatque suam:
Coepa probat Deus, et collato munere firmat,
Atque dat Heroi perplacidam sobolem.
Principi et hanc sortem gratatur subdita plebes,
Ac studiosa cohors carmine vota facit.
Inter gratantes nova gaudia gaudeo et ipse;
Ex animoque hilari talia verba loquor:
Celse pater natae, mater generosa puellae,
Tuque recens virgo cresce, viresce, vige!
Vota puella tene, gratam genitrix cape mentem,
Bibliaque o Princeps accipe nostra lubens!

Sereniss[im]ae Cels[itudi]nis V[est]rae

Humilimus servus

Albertus Molnar
Ungarus

A nagyságos és hatalmas
Római Szent Birodalombeli fejedelem úrnak,
Móric hesseni tartománygróf úrnak,
a katzenelnbogeniek, a diezbéliek,
Ziegenhain és Nidda stb. grófjának,
a tudományok legjobb és hatalmas patrónusának:

Míg Móric fejedelem megerősíti magas várkastélyát, / Marburgot is ékesíti, s templo-
mait diadalmasan bejárja, / Kegyesen azon munkálkodik, hogy Liceumát is felékesítse, /
Amelyet, mint saját lánykáját, úgy gondoz és szeret. / Kezdeményeit helyesli az Isten, s
ajándékkal teszi erősbbé, / Adva e Hérosznak igen szelíd magzatot. / Fejedelmének e
sorsán örvend az alattvaló nép is, / S a tanulók serege, mely sok jót versbe' kíván. / Az
örvendezők közt nekem is új az öröm, / S jókedvű lélekkel szólok ilyen szavakat: / Fen-
séges atyja, s nagyságos anyja a született leánynak, / S te is, zsenge szűz, növekedj, virá-

gozz és virulj! / Te leány, a fogadásokat tartsd meg, nyerj, anya, buzgó elmét, / S a mi Bibliánkat, fejedelem, óh fogadd szívesen!

Nagyságos Fenségetek alázatos szolgája

A magyar Molnár Albert⁵

Amennyire azt a neolatin verselésben kevésbé járatos ember is meg tudja mondani, a fenti vers Szenci Molnár legsikerültebb latin versei közé tartozik. Alkalmi költemény ez, mint a latin nyelvű Szenci-versek jó része, de nincs teletűzdelve mitológiai vonatkozásokkal, őszinte érzelem, hála hevíti, és leginkább még arra a rövid üdvözlőversre emlékeztet, amit Molnár 1606-ban a nürnbergi Cristoph Welhammerhez írt.⁶ Időközben Szabó Géza felhívta figyelmemet arra az egyezésre, ami Molnár Albert 1604-es, Konrad Rittershausenhoz írt üdvözlőversének néhány sora és a Tudós Mórichoz írt vers között áll fenn. Ez azzal függ össze, hogy mindkettőnek leánygyermeké született.⁷ Persze ahogy azt már többen megállapították, Molnár mint lírikus igazán a zsoltárfordításokban alkotott maradandót, a latin versek tekintetében inkább mint a *Lusus poetici* szerkesztőjét tartja számon a szakirodalom. A fenti vers mégis érdekes adalék Szenci Molnár „marburgi” korszakához, s azon kevés versek közül való, amelyeket a tudós költő-fordító saját kézírásában olvashatunk.

Dolgozatunk olvasása közben nyilván felötlik sokakban a kérdés: hogyan, kinek a hagyatékában maradt fenn ez a különleges, szerzői dedikációval ellátott magyar Biblia? Ennek megfejtéséhez segítséget nyújt az előzéklapra, a latin vers és dedikáció fölé írt tulajdonosnév: „Schwartzenu”. Bár a tizenhetedik század végéről tudunk egy Kilian von Schwartzenau nevű hesseni kancellárról is, valószínűbbnek látszik, hogy a Bibliának a hesseni fejedelmi család utáni első possesszora az a Christoph Ludwig Schwar(t)zenau volt, aki 1647–1722 között élt, Giesenben és Lipcsében működött, egy ideig VI. Lajos hesseni tartományi gróf testvérének, Geornak volt udvari prédikátora, majd 1695-ben Marburgba költözött, és az ottani egyetemen tanított teológiát.⁸ Miután húsz évig élt Marburgban, 1715-ben Schwartzenau visszaköltözött Giesenbe, ott lett a teológia professzora, és ott is halt meg. Alighanem érdekelték a kevésbé ismert európai nyelvek, ezért szerezte meg magának vagy kapta valakitől emlékebe (?) ezt a díszes kötésű könyvet. Azt aztán már nem sikerült kinyomoznom, hogy a németországi Giesenből hogyan, mi módon jutott el a Hanaui Bibliának és a zsoltároskönyvnek ez az egybekötött példánya a távoli New Havenbe, a Yale Egyetem különleges gyűjteményébe.

⁵ Itt szeretném megköszönni Szentmártoni Szabó Géának segítségét a fenti vers magyarra fordításában.

⁶ Szenci Molnár Albert és a magyar késő-renaisszánsz, Szeged, 1978 (Adattár, 4), 261.

⁷ Vö. VÁSÁRHELYI Judit, *Újabb Molnár Albert dokumentum*, It, 1981, 695–697.

⁸ *Allgemeine Deutsche Biographie*, 33. Band, Leipzig, 1891, 257.